

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

EMILIAN COLCERU

MEMORATOR DE ISTORIE

pentru pregătirea
examenului de bacalaureat

Ediția a III-a

Editura Paralela 45

Redactare: Bianca Vișan
 Tehnoredactare: Adriana Vlădescu
 Pregătire de tipar: Marius Badea
 Design copertă: Mirona Pintilie

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
COLCERU, EMILIAN

Memorator de istorie pentru pregătirea examenului de
bacalaureat / Emilian Colceru. - Ed. a 3-a. - Pitești : Paralela 45,
 2020

ISBN 978-973-47-3190-9

94

Copyright © Editura Paralela 45, 2020
 Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci
 înregistrate, iar conținutul este protejat de legislația privind
 dreptul de proprietate intelectuală.

Cuprins

I. Romanitatea românilor în viziunea istoricilor.....	5
II. Secolul XX între democrație și totalitarism. Ideologii și practici politice în România și în Europa.....	11
III. Constituțiile din România.....	26
IV. Autonomii locale și instituții centrale în spațiul românesc (secolele IX–XVIII).....	34
V. Statul român modern – de la proiect politic la realizarea României Mari.....	43
VI. România postbelică. Stalinism, național-comunism și disidență anticomunistă. Construcția democrației postdecembriste.....	53
VII. Spațiul românesc între diplomație și conflict în Evul Mediu și la începutul modernității.....	64
VIII. România și concertul european: de la „criza orientală” la marile alianțe ale secolului XX.....	73
IX. România în perioada Războiului Rece.....	82

I. ROMANITATEA ROMÂNILOR ÎN VIZIUNEA ISTORICILOR

Ce este romanitatea românilor?

Romanitatea românilor presupune descendența românilor din romani. Pe lângă această idee centrală, conceptul de romanitate a românilor trimite la cel puțin patru idei conexe:

1. continuitatea unei populații romanizate pe teritoriul fostei provincii Dacia;
2. unitatea tuturor teritoriilor locuite de români;
3. esența latină a limbii române;
4. tradiții și obiceiuri moștenite de la romani.

Problema romanității românilor este, așadar, una extinsă. Orice lucrare care abordează una dintre temele de mai sus se încadrează în problematica romanității românilor. Se poate întâmpla, de exemplu, ca autorii să nu conteste latinitatea limbii, ci continuitatea daco-romanilor pe teritoriul Daciei. Această dispută privește tot problema romanității românilor.

Cum a apărut poporul român?

În procesul său de formare (*etnogeneza*, din limba greacă = naștere a poporului), poporul român a beneficiat, la fel ca oricare alt popor romanic din Europa, de contribuțiile elementului autohton (traco-geto-dac) existent înainte de cucerirea romană, a elementului roman implementat mai ales în timpul stăpânirii Daciei de către romani și a elementului migrator (în special slav), venit în Dacia după secolul al III-lea.

Procesul de *romanizare* (preluarea de către autohtoni a civilizației romane) a avut loc în trei etape:

1. Prima este una inițială, înainte de cucerirea romană, prin schimburile culturale și comerciale dintre geto-daci și romani.

2. Etapa decisivă a avut loc în timpul stăpânirii romane în Dacia (106–271), atunci când romanizarea a avut un caracter susținut, bazat pe mai mulți factori: administrația (folosirea limbii latine), armata (care a staționat pe teritoriul provinciei), coloniștii (aduși din tot imperiul; mulți dintre veterani – soldați romani în retragere – au preferat să se stabilească în Dacia).

3. După retragerea aureliană (anul 271) armata și administrația au părăsit provincia, însă au rămas locuitorii deja stabiliți acolo: este ultima etapă a romanizării, în care aceasta se extinde și în teritoriile locuite de dacii liberi, care nu au făcut parte din Imperiul Roman.

Așezarea slavilor în Peninsula Balcanică s-a realizat după desăvârșirea procesului de romanizare. Slavii au contribuit și ei la formarea poporului român prin organizarea politică și prin anumite elemente de civilizație. După 602, sursele menționează o trecere masivă a slavilor la sud de Dunăre, ceea ce a dus la separarea romanității orientale (din partea de est a fostului Imperiu Roman) în două: nord-dunăreană (daco-români) și sud-dunăreană (aromânii, megleno-românii, istro-românii).

Surse care atestă continuitatea daco-romană la nord de Dunăre

Problema romanității românilor a fost formulată de istorici din cauza faptului că, din chiar perioada de formare a poporului român, există foarte puține surse care menționează existența lor la nord de Dunăre.

După retragerea aureliană (secolul al III-lea) până la formarea statelor medievale românești (secolul al XIV-lea), spațiul de la nord de Dunăre este menționat în surse cu diversele nume ale populațiilor migratoare (Gothia, Gepidia, Cumania etc.) care dominau politic zona. Autohtonii daco-romani și-au desfășurat în continuare

viața pe teritoriul fostei provincii Dacia, fără să atragă însă atenția cancelariilor vecine, care erau preocupate de conducătorii politici.

În absența surselor scrise, unul din modurile de a dovedi continuitatea unei populații romanizate în Dacia după secolul al III-lea este analiza dovezilor arheologice. Există mai multe astfel de descoperiri care arată o locuire neîntreruptă după retragerea aureliană. Una dintre ele este Donariul de la Biertan, ce datează din secolul al IV-lea.

Există însă și două surse scrise din mileniul I care vorbesc despre „romani” la nord de Dunăre. Prima îi aparține împăratului bizantin Mauricius, care, în lucrarea *Strategikon (Arta militară)* scrisă în secolul al VII-lea, menționează „refugiații romani”. A doua, numită *Despre administrarea imperiului*, este scrisă de împăratul bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul în secolul al X-lea și face diferența între „romani” (cei care „au venit din Roma și poartă acest nume până astăzi”) și „romei” (locuitori ai Imperiului Bizantin).

De la sfârșitul mileniului I, sursele preiau denumirea populațiilor romanizate din centrul și estul Europei dată de slavi, aceea de „vlahi” (de unde mai târziu va veni și numele de Valahia). Astfel, într-o scrisoare a împăratului bizantin Vasile al II-lea Macedoneanul, din secolul al X-lea, românii sunt numiți „vlahi”.

În secolul al XII-lea, cronicarul anonim al regelui Bela al Ungariei povestește, în lucrarea *Faptele ungarilor*, că, la venirea acestora în secolul al IX-lea, spațiul carpatic era locuit de „blachi”, slavi și bulgari; în aceeași lucrare este menționat un conducător, Gelu, „quidam Blachus” („un oarecare român”). Aceași idee apare și în cronică *Faptele hunilor și ungarilor* a lui Simon de Keza din secolul al XIII-lea.

Referiri la romanitatea românilor între secolele al XV-lea și al XVIII-lea

În secolul al XIV-lea apar statele medievale Moldova și Țara Românească. Din acest moment sursele privoitoare la romanitatea

locuitorilor lor încep să se înmulțească. Acest lucru se întâmplă și în contextul apariției curentului cultural umanist.

În secolul al XV-lea, o serie de autori umaniști italieni (Poggio Bracciolini, Flavio Biondo, Antonio Bonfini, Enea Silvio Piccolomini – viitorul papă Pius al II-lea) vorbesc despre descendența romană a românilor din spațiul românesc.

În secolul al XVI-lea umanismul se extinde pe întreg continentul european. Cărturarul Nicolaus Olahus, în lucrarea sa *Hungaria*, vorbește despre unitatea locuitorilor din Țările Române, urmași ai romanilor. Cărturarul sas Johannes Honterus realizează o hartă în care toate teritoriile de la nord de Dunăre sunt trecute sub un nume comun (Dacia).

În secolul al XVII-lea umanismul se răspândește în Țările Române. Mai mulți cronicari moldoveni (Grigore Ureche în *Letopisețul țării Moldovei*, Miron Costin în *De neamul moldovenilor*) explică faptul că românii au origine romană. Ideea apare și la cronicarul Țării Românești, Constantin Cantacuzino, la începutul secolului al XVIII-lea. Tot la începutul secolului al XVIII-lea, Dimitrie Cantemir, umanist și precursor al Iluminismului, explică în *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* (1717–1722), dar și în *Descrierea Moldovei* (1714–1716), originea romană a românilor, folosind o argumentație complexă.

Secolul al XVIII-lea este, în Europa, secolul Iluminismului. Ideea romanității românilor este prezentată pe larg de reprezentanții iluminismului românesc, membrii Școlii Ardelene: Gheorghe Șincai, în *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, Samuil Micu în *Istoria, lucrurile și întâmplările românilor* sau Petru Maior în *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*.

La sfârșitul secolului, ei redactează o petiție adresată împăratului de la Viena, numită *Supplex Libellus Valachorum*, în care folosesc argumentul romanității lor pentru a solicita drepturi politice în Transilvania aflată sub stăpânirea Imperiului Habsburgic.

Nașterea și dezvoltarea teoriei imigraționiste

Încă din secolul al XVII-lea au apărut primele lucrări ale unor autori care contestă romanitatea românilor. Un caz interesant este cel al istoricului maghiar Szamosközy Istvan, care în scrierile sale de la sfârșitul secolului al XVI-lea afirmă că românii sunt urmași ai romanilor, pentru ca la începutul secolului al XVII-lea să conteste acest lucru.

În condițiile în care, în secolul al XVIII-lea, românii folosesc ideea romanității ca argument pentru drepturile politice, mai mulți autori din Imperiul Habsburgic formulează o teorie nouă, conform căreia, după retragerea aureliană, românii s-ar fi format ca popor la sud de Dunăre, de unde au migrat ulterior spre nord. Această teorie va purta ulterior numele de *teoria imigraționistă*. Între reprezentanții ei se numără și austriacul Franz Joseph Sulzer (*Istoria Daciei transalpine* – Viena, 1781).

Teoria este reluată și completată în secolul al XIX-lea („secolul naționalităților”). În 1867 are loc dualismul austro-ungar, iar Transilvania este integrată în Regatul Ungariei, pierzându-și autonomia. Câțiva ani mai târziu, în 1871, Robert Roesler scrie lucrarea *Studii românești*, în care reia teoria imigraționistă.

În esență, teoria imigraționistă, formulată de Roesler, se bazează pe următoarele idei:

- dacii au fost exterminați ca popor în urma războaielor cu romanii, iar romanizarea nu a fost posibilă în scurtul timp al cuceririi romane (165 de ani);
- toți locuitorii au părăsit Dacia după retragerea aureliană, deci poporul român s-a format la sud de Dunăre;
- există o asemănare între limba română și alte limbi de la sud de Dunăre (limbile slave, albaneza), iar românii sunt ortodocși, la fel ca popoarele din sudul Dunării;
- nu există izvoare istorice care să ateste prezența românilor la nord de Dunăre înainte de secolul al XIII-lea, deci românii au ajuns ulterior, având ca ocupație principală păstoritul.

Răspunsul istoricilor români

La sfârșitul secolului al XIX-lea și în secolul al XX-lea, mai mulți istorici români au combătut teoria imigraționistă, formulând teoria continuității. Unul dintre cei mai cunoscuți combatanți ai lui Roesler este A. D. Xenopol în lucrarea *Teoria lui Roesler. Studiu asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană* din 1884.

Principalele idei ale lui Xenopol sunt următoarele:

- poporul român este format din elementul traco-dacic și din elementul roman, la care se adaugă influența slavă;
- migrațiile i-au împins pe daco-romani spre munți, însă au persistat legături între populația romanizată de la nord și de la sud de Dunăre (termenii creștini de origine latină din limba română); poporul român are ca ocupație principală agricultura;
- există mai multe argumente arheologice și toponimice pentru continuitatea dacă și daco-romană la nord de Dunăre după retragerea aureliană;
- elementul roman este predominant în formarea poporului român.

Exterminarea dacilor de către romani este combătută și de Bogdan Petriceicu Hasdeu în lucrarea *Pierit-au dacii?* din 1860. Un alt autor care abordează problema în secolul al XIX-lea este Dimitrie Onciul, care explică faptul că poporul român s-a format atât la nord, cât și la sud de Dunăre.

La începutul secolului al XX-lea, o serie de alți istorici români aduc noi argumente în favoarea continuității românilor: Vasile Pârvan (în lucrarea *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*), Nicolae Iorga (în *Istoria românilor*), Gheorghe Brătianu (în *O enigmă și un miracol istoric, poporul român*).

Dacă în secolul al XVIII-lea romanitatea începea să fie folosită ca argument politic de către români pentru obținerea de drepturi în Transilvania, în condițiile în care românii erau defavorizați în cadrul Imperiului Habsburgic, în secolele al XIX-lea – al XX-lea, disputa privind continuitatea românilor a avut ca motiv lupta pentru controlul asupra Transilvaniei dintre Austro-Ungaria și România.

II. SECOLUL XX ÎNTRE DEMOCRAȚIE ȘI TOTALITARISM. IDEOLOGII ȘI PRACTICI POLITICE ÎN ROMÂNIA ȘI ÎN EUROPA

Regimurile politice în Europa secolului al XX-lea

De-a lungul secolului al XX-lea, în Europa au funcționat trei tipuri de regimuri politice: democratic, totalitar și autoritar.

Regimul democratic

Regimul democratic (din greacă, *demos* – popor, *kratos* – putere) este regimul în care toți cetățenii participă la viața politică. În secolul al XX-lea, acest tip de regim se întâlnește sub forma democrației liberale, în care, în regimurile liberale (caracterizate prin respectarea drepturilor cetățenilor, separarea puterilor și pluralismul politic), se introduce votul universal.

Prin introducerea votului universal, majoritatea statelor europene (cu excepția Rusiei comuniste) au trecut la un regim democratic după sfârșitul Primului Război Mondial. Ca efect al crizei economice și al ascensiunii formațiunilor de extremă, în multe din statele europene au fost introduse, de-a lungul perioadei interbelice, regimuri antidemocratice (totalitare sau autoritare). Au rămas democratice, până la declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial, statele din vestul și nordul Europei (Marea Britanie, Franța, Belgia, Olanda, Danemarca, Suedia, Norvegia) și un singur stat din estul Europei (Cehoslovacia).

După al Doilea Război Mondial, Europa a fost împărțită în două: statele cu regimul democrației liberale în vest și statele cu regim totalitar comunist în est. Această situație a durat până la prăbușirea sistemului comunist în Europa, în 1989, atunci când și statele din estul continentului au adoptat regimul democratic.